

Publisert i Jus'T – Tidsskriftet for studentene ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø nr. 2/2013, s. 16-22

Science fiction og jus

Av Magne Frostad, førsteamanuensis, Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø

Disse strøtankene er foranlediget av høy eksponering for science fiction (sci-fi) filmer, serier og bøker over mange år, og en advarsel er naturlig nok på sin plass: Siden artikkelen avslører enkelte handlingsstrenger fra de omtalte verkene, tas noe av opplevelsen bort fra initialmøtet. Leseren er herved advart.

Introduksjon

Det er heller sjeldent at rettslige spørsmål blir de sentrale tema som handlingen struktureres rundt – ofte fungerer jusen heller som en ramme som den egentlige handlingen utspiller seg innenfor. Dette skjer gjerne ved at hovedpersonen må forsvare sine handlinger for en domstol, hvor prosessen bidrar til å avsløre konspirasjoner, intriger og lignende. Eksempelvis stilles flere av mannskapet fra Star Trek og Battlestar Galactica for disiplinære høringer, militære rettssaker eller sivile domstoler – for Star Treks del gjerne som følge av at mannskapet på USS Enterprise har overtrådt en eller annen lokal bestemmelse på planeten de besøker.

Alternativt er en av hovedpersonene jurist slik at hans arbeidshverdag danner noe av bakteppet for den egentlige handlingen, eksempelvis hvor advokaten Joseph Adama i Caprica deltar i organisert kriminalitet ved å levere bestikkelser til dommere og trusler til forsvarsministeren. En av de vel fremste advokatene i Galactica-universet (som Caprica er en spin-off av) er likevel Romo Lampkin, som viser stor evne til å la straffeprosessuelle regler virke til sin fordel. Hvem vet, kanskje er navnevalget ment som en hyllest til den polske juristen Raphael Lemkin som var en av de sentrale aktørene i arbeidet med å etablere folkemord som en folkerettslig forbrytelse.

Tidvis er imidlertid retten mer sentral for handlingen enn som så, gjerne ved at det gjøres et poeng av at også i vanskelige tider må retten overholdes. Eksempelvis i sesong en av Battlestar Galactica hvor man går med på en "terrorist" sitt krav om å gjennomføre valg, med alminnelig stemmerett, på ny president når den inneværende presidentens periode utløper. Et annet eksempel er stattholderens rett-på-sak spørsmål til Darth Sidious i Star Wars episode I: The Phantom Menace: "Is it legal?" Svaret er her at Darth Sidious kommer til å oppnå at den aktuelle handlingen blir lovlig ved at dronning Padmé Amidala undertegner en pakt hvor hun samtykker i den.

Det kan også gå litt raskt i svingene med manusskrivingen. Et eksempel finner vi i Aliens v. Predator hvor handlingen skal finne sted på Bouvetøya, uten at aktørene synes det er det minste nødvendig å stille spørsmål ved om den aktuelle typen utforskning fordrer tillatelse fra norske myndighet. Men vi kan vel kanskje tilgi dem, for på kartbildene som anvendes i filmen fremgår det at handlingen egentlig finner sted på Peter Is øy. Fortsatt norsk territorium, eller snarere biland, men som kjent legger Antarktis traktaten artikkel

II – som omhandler bl.a. Peter Is øy – begrensinger i statenes rett til å forby vitenskapelige undersøkelser.

Kan det på den annen siden bli for mye jus – for mange jurister? Ubetinget ja. I episoden “Dream a little dream” fra annen sesong av Farscape havner flere av hovedpersonene på planeten Litigara. 90 % av befolkningen her er jurister, mens de resterende 10 % omtales som “utilities”. I stedet for politiske partier har man regjerende advokatselskap. Retten er visstnok gjort ekstra utfordrende siden det store antallet jurister fordrer at det er arbeid nok for alle. Av prosessuelle særegenheter kan nevnes at tiltalte prosessfullmektig vil rammes av samme straff som tiltalte dersom vedkommende opptrer i ond tro, samtidig som tiltalte stillingstaken til skyldspørsmålet må godtas av vedkommendes prosessfullmektig.

I det følgende berøres – uten noe forsøk på å være utømmende - enkelte rettslige tema som har gjort seg gjeldende innen sci-fi. Og begrepet sci-fi brukes her så vidt at det omfatter det som skjer i fremtiden, men også i nåtid dersom handlingen angår møtet med mer utviklede vesener, også uten at det nødvendigvis er snakk om ny teknologi, samtidig som unntak naturligvis gjøres for Star Wars og Battlestar Galactica universene, hvor handlingen stort sett finner sted for riktig lenge siden.

Rettskilder

Den mest sentrale rettskilden i folkeretten – internasjonale avtaler – spiller tidvis en rolle. Således påberopes stadig, dog i forbifarten, diverse konvensjoner av doktoren i Doctor Who (2005 varianten) – eksempelvis Convention 15 of the Shadow Proclamation som åpner for våpenstillstand slik at samtaler kan finne sted. Mens Dune har Great Convention som er en våpenhvile som ivaretas av maktfordelingen mellom de sentrale aktørene i Dune-universet, og som bl.a. forbyr bruk av atomvåpen mot menneskelige mål og som gir strenge regler for hvordan feider (Kanly) kan gjennomføres. Andre eksempler er henvisningen i 2001 til I.A.S. Convention som tilsynelatende pålegger en stat å åpne sine måne-/rombaser for andre staters romfartøy i nød. Videre hevdes det i Star Gate Atlantis at Genève konvensjonene om krigens folkerett kun gjelder for væpnede konflikter mellom mennesker, mens Gate Alliance Treaty fra SG-1 er ment å skulle gi flere stater enn bare USA tilgang på nyvinninger som måtte avstedkomme bruken av stargatene. Også mer grunnlovsmessig avtaler/lover florerer, som for eksempel Articles of Colonization fra Battlestar Galactica.

I tiende sesong av SG-1 stilles det spørsmål ved om en part kan gå fra en avtale om å avstå fra å bruke et bestemt våpen fordi denne ble inngått av hans forgjenger og ikke av han selv. Etter overgangen fra styreform til staten-det-er-jeg til staten som en vedvarende størrelse hvor bare monarken etc. skiftet over tid, ble det tiltagende uinteressant for folkeretten om avtalen var inngått med noens forgjenger. Avtalen bandt staten som sådan og ikke bare vedkommende som hersket da den ble inngått, skjønt uenigheter kunne på dette tidspunktet også løses ved maktbruk, så spørsmålet om avtalen var bindende ble ikke så interessant som det kunne ha blitt. Imidlertid ser vi her en parallell til dagens folkerettslige regime hvor en stat som oppstår ved at deler av en gammel stat trer ut av denne, i utgangspunktet ikke anses bundet av den gamle statens avtaler, med mindre disse

angår territoriale grenser og menneskerettigheter. På den annen side kan ikke en ny regjering fri seg fra avtalene som dens forgjenger har inngått i større utstrekning enn disse avtalene selv åpner for det eller de sedvanerettslige regler om manglende oppfyllelse av avtaler godtar.

På det mer privatrettslige planet illustrerer en episode av *Defying Gravity* hvordan avtalerettslige forhold kan motivere et bestemte handlingsforløp. Her har et internasjonalt selskap bidratt i avgjørende grad med finansieringen av vitenskapelige undersøkelser med dertilhørende etterarbeid. Dette er imidlertid gjort under den forutsetning at astronautene spiller inn en reklamefilm for søtsaker i forbindelse med Halloween. Når astronautene ytrer ønske om å få slippe, truer selskapet følgelig med et krav om tilbakebetaling av sitt bidrag.

Styreform

Dette forholdet berøres i større eller mindre grad i mye sci-fi. Eksempelvis i *Starship Troopers* – som vanlig er boken bedre enn filmen – hvor samfunnet består av to klasser: De sivile og borgerne, hvor stemmeretten er forbeholdt de sistnevnte og forutsetter avtjent samfunnstjeneste av sivil eller militær karakter. Denne formen for ytelsesbasert demokrati avviker en god del fra nåtidens forståelse av begrepet.

I enda større grad tematiserer sci-fi den geografiske rekkevidden av vårt jordsbundne samfunnssystem. Riktignok tar det tid før vi har permanente baser på månen og Mars, og slike vil nok til å begynne med være små vitenskapelige utposter med behov for forsyninger fra jorden. Men hva skjer når slike utposter blir tilstrekkelig store og selvforsynte til at de ønsker selvstyre? I tredje sesong av *Babylon 5* går Mars til det skritt å erklære uavhengighet fra jorden, sammen med flere fjerntliggende kolonier og romstasjonen *Babylon 5*. Tilsvarende viser Mars triologien til Kim Stanley Robinson en gradvis dreining fra kontroll utøvd av representanter for jorden mot selvstyre. I bunn og grunn gjenspeiler dette prinsippet om selvbestemmelse som har utviklet seg i internasjonal rett særlig i forbindelse med dekolonialiseringen etter Den annen verdenskrig.

Når det gjelder styresett for større deler av universet enn bare vår egen klode med tilhørende kolonier, har sci-fi lånt fra både verdenshistorien og vår samtid. Alt fra oppgraderte utgaver av FN med hovedfokus på vår jord (i *Space: Above and Beyond* ble visstnok FN-pakten endret i 2012 slik at generalsekretæren fikk tilstrekkelig myndighet til å omtales som “ruler of the world”), og galaktiske varianter av FN (*Non-Aligned Worlds* fra *Babylon 5*), via tettere sammenslutninger (*Old (Galactic) Republic* og *New (Galactic) Republic* fra *Star Wars*, *Interstellar Alliance* fra *Babylon 5*, *United Federation of Planets* i *Star Trek*, *Landsraad i Dune* og *Twelve Colonies of Kobol* i *Battlestar Galactica*) til mer tyranniske styringsformer (*Galactic Empire* fra *Star Wars*). Sistnevnte og *Landsraad* er for øvrig typiske eksempler på samfunnsstrukturer av mer føydal karakter.

I *Star Wars* episode I kan Senatet autorisere en militær intervensjon, men det kan også fort bindes opp i forhalende prosessuelle spørsmål, som opprettelsen av *fact finding*

komitéer. Imidlertid illustrer denne filmen også bruken av det statsrettslige virkemidlet mistillitsforslag, hvorved senator Palpatine blir ny Chancellor of the Republic.

Nært forbundet med styreform er spørsmålet om hvilke unntak fra full jurisdiksjon på eget territorium som kan og bør tillates. I serien V eksemplifiseres dette ved at de besøkende (visitors, derav kortversjonen V) tilstås jurisdiksjon over fremmede som angriper dem, riktignok når dette skjer på deres såkalte Visitor Embassy/Peace Ambassador Center. Det er riktignok noe usikkert om disse områdene er ment å skulle nyte samme privilegier som ordinære ambassadeområder, da lokalt politi synes å ta seg i større grad til rette på dette området enn tilfellet ville vært etter folkerettens regler om vertslandets fullmakter på ambassadeområder. Den tradisjonelle tilnærmingen til innreiseadgang for utlendinger gjør seg også gjeldende i denne serien ved at USA inngår en avtale om utstedelse av visum for de besøkende.

Spørsmålet om den konstitusjonelle arverekkefølgen når statssjefen settes ut av funksjon melder seg i andre sesong av Battlestar Galactica hvor visepresident Baltar finner at han må overta som president etter president Roslin som ligger på sotteseng. Fungerende sjef på orlogsfartøyet Galactica, oberst Tigh, avslår dette under henvisning til at han har iverksatt unntakslover – underforstått at da trer de sivile myndigheter tilbake. En annen interessant statsrettslig regulering av arverekkefølgen foreligger i Det drakonske imperiet i Buck Rogers in the 25th Century, hvor prinsessen Adala innen ett år fra hun bestiger tronen må gifte seg med et tilnærmet perfekte mennesket for å unngå å miste retten til tronen.

Naturlig evolusjon

Sentralt i Star Trek universet står Prime Directive, som fremgår av Starfleet General Order nr. 1 og Articles of the Federation, Chapter I, Article II, Paragraph VII. Sistnevnte er for øvrig sterkt påvirket av FN-paktens artikkel 2 (7) som igjen er et ekko av det westfalske suverenitetsprinsippet – et prinsipp fortsatt av stor betydning for internasjonal rett. Prime Directive forbyr Starfleet personell å blande seg inn i indre anliggender og utviklingen av fremmede sivilisasjoner. Tidvis gjør imidlertid mannskapet på USS Enterprise i det 23. århundre seg skyldige i brudd på dette direktivet, særlig når det er i føderasjonens interesse eller for å redde egne liv. I det samme fiktive univers eksisterer også et Temporal Prime Directive som skal forhindre at tidsreisende endrer historiens naturlige gang.

Ideen om å holde tilbake avansert teknologi fra mindre utviklende sivilisasjoner finner man også i noen grad i Babylon 5 universet, hvor rasen Vorlon er svært nøye med ikke å gi de øvrige rasene tilgang på deres avanserte teknologi. I Stargate universet er tilnærmingen mer sprikende. Her avstår flere av de høyere utviklende rasene fra å gi offensiv teknologi til menneskene, tidvis noe som helst, mens rasen Ori tillater seg å påvirke utviklingen til laverestående vesener som mennesker uten nevneverdig bekymring.

En parallell ser vi kanskje her i dagens internrettslige bestrebelser på å verne stammer og urfolk som så langt ikke er blitt eksponert for vår påvirkning. Dette nevnes tidvis i media,

særlig i forbindelse med hittil ukjente stammer i Amazonas. Her er det da også verdt å bemerke at Avtar ikke bare illustrerer miljømessig ødeleggelse og kampen om verdifullt råstoff (unobtanium), men også kampen i år 2154 mellom inntrengende mennesker og en urbefolkning om retten til land.

Strafferett og straffeprosess

Tidvis er også strafferetten sentral for handlingen. I flere av seriene, herunder *Space: Above and Beyond*, påpekes titt og ofte at den aktuelle informasjonen er underlagt taushetsplikt og at reaksjonene på brudd av denne er meget strenge. Enn videre risikerer mannskapet på romfartøyet *Serenity* i serien *Firefly* at skipet blir inndratt til fordel for statskassen dersom de blir bordet mens de transporterer stjålet gods eller personer som søker å unndra seg lovens lange arm. En variant av denne inndragningsbestemmelsen finnes for norske forhold i strl. § 35, annet ledd.

Preventivt nødverge problematiseres for sin del i annen sesong av *Battlestar Galactica*, hvor president Roslin og kommandør Adama blir enige om at admiral Cain må drepes før hun begynner å behandle den sivile flåten på tilsvarende vis som hun har behandlet sin egen tidligere sivile flåte; forlate dem hjelpeløs mot angrep fra cylonene. I *Battlestar Galactica* (1978) finner man dessuten den særregel at dødsfall forårsaket ved nødverge visstnok medfører avskjed fra militær tjeneste og betinget fengselsstraff – som motstykke til frikjennelse i norsk rett.

I annen sesong av *Battlestar Galactica* finner det også sted en summarisk rettsak hvor to personer dømmes til døden for drap og forræderi uten at de tilsynelatende gis rom for å argumentere med nødverge og med en slik hastighet at prosessuelle minstekrav neppe kan anses å være tilfredsstillt. Admiral Cain, som også er enedommer i saken, fremhever at hun i slike situasjoner som høyere befal har adgang etter gjeldende rett til å fravike deler av lovgivningen. Hennes egentlige innstilling til rettferdig rettergang avsløres deretter ved at hun påpeker at menneskeheten befinner seg i krig og dette derfor ikke er tidspunktet for å henge seg opp i straffeprosessuelle detaljer. Enda raskere synes for øvrig rettergangen i *Buck Rogers in the 25th Century* å være; aktor forretter i ett minutt før forsvareren gir et tilsvarende svar av samme varighet. Deretter bruker dommerpanelet, bestående av flere enheter av kunstig intelligens, noen få sekunder på å finne Buck skyldig i spionasje og forræderi med dertilhørende dødsstraff – terminering. Knappst et tilfelle av rettferdig rettergang. Også i *Battlestar Galactica* (1978) fokuseres det på behovet for rask saksbehandling; her må prosedyren for retten starte opp innen 10 centares, dvs timer, etter at tiltalen er tatt ut. Selv om både påtalemyndigheten (opposer) og forsvareren (protector) får like dårlig tid, er det vel grunn til å mene at mer står på spill for sistnevntes klient.

I tredje sesong av *Battlestar Galactica* gis også en god beskrivelse av rettergang under eksepsjonelle omstendigheter: Etter noen måneder under okkupasjonsstyre som avsluttes med en vellykket flukt stilles forræderne overfor et "landssvikoppgjør". Oppgjøret er bemyndiget av presidenten og gjennomføres hemmelig ved at en jury (circle) på 6 personer må enstemmig finne vedkommende skyldig. Straffebudet er forbrytelser mot menneskeheten som straffes med døden. At sønnen til en av jurymedlemmene omkom

under en operasjon til landssvikpolitiet (“New Caprica Police”) synes pussig nok ikke å påkalle inhabilitetsinnsigelser når barnets far nå deltar under avgjørelsen av straffesaken mot lederen for den aktuelle politiavdelingen. Presidenten forsvarer ordningen ved at rettferdig rettergang som oftest ivaretar interessene til tiltalte, noe vedkommende ikke fortjener. Enden på visa blir et amnesti for “landssvikerne” kombinert med en sannhets- og forsoningskommisjon.

Den klassiske jurisdiksjonskrangelen viser seg naturligvis også i sci-fi universet. I Starhunter 2300 gir en krangel om jurisdiksjon mellom politistyrker hodebry for dusørjegere som ikke vet hvem de skal overlevere de pågrepne til. I både Firefly og Farscape finner vi dessuten representanter for den utøvende myndighet som opererer utenfor sitt geografiske jurisdiksjonsområde, og hvor nettopp dette skaper problem, også for vedkommende selv.

Når det gjelder hvilke straffer som kan ilegges, problematiseres dette i Lockout. I 2079 benyttes en ekstrem form for frihetsstraff; plassering av vedkommende i en angitt tidsperiode i stasis. Foruten spørsmål som pårørendes rett til samvær med den domfelte, som naturlig nok ikke problematiseres i filmen, er det et særlig problem at oppholdet i stasis tidvis foranlediger psykopati og demens. Dette gjøres det da også et uttrykkelig poeng av i manuset. En annen variant som heller ikke er nevneverdig smakfull anvendes av Nebariene i Farscape: Den domfelte undergår en justering av sine hjernebølger slik at vedkommende blir mer konform og håndterbar (mind cleansing). Tilsvarende i Babylon 5 universet hvor personligheten til vedkommende domfelte slettes eller i det minste undertrykkes (Death of Personality), og erstattes med en personlighet som tjener samfunnet. Når det gjelder reell dødsstraff så opprettholdes dette i Star Trek universet (23. århundre varianten) via General Order nr. 7 kun for én forbrytelse: Besøk av planeten Talios.

I Judge Dredd (2012) illustreres et annet forhold av betydning for strafferetten: Hvor representanten for den dømmende makt (en dommer som forestår sin gjerning på egen hånd) samtidig representerer den utøvende myndighet – her så vel politi som straffegjennomføring. Når denne rollesammenblandingen kombineres med tilsynelatende utvidet bruk av dødsstraff som iverksetters med umiddelbar virkning etter domfellelse, oppstår ikke overraskende grunnleggende utfordringer for rettssikkerheten.

Her er det ofte en glidende overgang til regelsett av mer administrativ karakter innen de væpnede styrkene. Eksempelvis søker kaptein Karl Agathon i fjerde sesong av Battlestar Galactica å frata kaptein Kara Thrace kommandoen over et militært fartøy under henvisning til Colonial Military Code artikkel 10. Dette regelverket inneholder regler og reglement vedrørende Colonial Fleet og Colonial Marine Corps, og den aktuelle bestemmelsen gir undergitte myndighet til å frata foresatte kommandomyndighet når sistnevnte viser seg uegnet til å utføre sine oppgaver.

Også utenfor strafferettens område benyttes regler med konsekvenser ved overtredelse. I Alien ser vi eksempelvis at en plikt til å undersøke fremmede livsformer understøttes av trusselen om bortfall av lønn ved overtredelse.

Retten til liv

Et annet forhold som stadig dukker opp i sci-fi er spørsmålet om hva som utgjør et liv, og ikke minst hvilken type liv som skal ha samme beskyttelse som mennesker. For ikke å snakke om hva som skal anses som et menneske. I forbindelse med sistnevnte illustreres noen av utfordringene med genetisk skreddersøm av Gattaca, hvor de perfekte menneskene i noen grad fortrenger de øvrige (degeneerates) som må takke seg til en tilværelse som sub-humane vesener.

Når det gjelder forholdet mellom "ordinære" mennesker og de modifiserte variantene, finnes det mange avskygninger. En variant er genetisk modifiserte mennesker dyrket frem til voksen alder før de fødes i et eller annet laboratorium (replicants i *Blade Runner*, InVitroes/tanks fra *Space: Above and Beyond*, kloner fra *Star Wars: Episode II – Attack of the Clones*, og cylons i *Battlestar Galactica*). Her ligger man genetisk sett så nær mennesket at det er underordnet hvordan de er kommet i stand – vår felles genetiske arv tilsier at de også nyter godt av retten til liv etter menneskerettighetene. Dermed er det problematisk med innebygde begrensning av deres livslengde som sett i *Blade Runner*. Tilsvarende med avrettingspolicyen som er iverksatt på jorden i samme film. Og dette gjelder naturligvis også for ordinære mennesker, selv om de skulle ha fylt 30 år og målsettingen er å unngå overbefolkning (*Logan's Run*).

På den annen siden er det klart at roboter i utgangspunktet ikke kan anses som mennesker og følgelig heller ikke nyte godt av menneskerettighetene. Hal 9000 har dermed ingen rett til å motsette seg en eventuell permanent avslåing i 2001, og droidekrigerne i *Star Wars* kan heller ikke anses beskyttet av menneskerettighetene. Så også med androidene i *Alien*-filmene; eksempelvis Ash i *Alien* og Bishop i *Aliens*. Spørsmålet blir imidlertid om disse mekaniske livsformene på et eller annet tidspunkt utvikler en form for høyere intelligens og refleksjonsevne rundt egen eksistens som likevel gjør at de må gis en form for beskyttelse. Enda vanskeligere blir det å skulle forsvare forskjellsbehandling mellom mennesker og slike vesener når disse er såkalte kyborger. Disse består av både organiske og syntetiske deler, som eksempel terminatorene fra filmene med samme navn. Her hører også genetisk forbedrede arter som apene fra *Planet of the Apes* filmene.

Og hvordan skal vi så stille oss til andre livsformer som hverken kan sies å være menneskelige eller menneskelignende roboter, som for eksempel insektene fra *Starship Troopers* (arachnids)? Regler om dyrevern synes lite hensiktsmessige og det avgjørende blir nok om de har en form for høyere intelligens og refleksjon rundt egen eksistens som likevel gjør at de må gis en form for beskyttelse utover det som tilkommer antatt lavere former for bevissthet og liv som planter og dyr. Imidlertid vil væpnet makt også her kunne være nødvendig hvis skapningene utgjør en reell og vesentlig trussel for menneskene. Så enda mer med livsformer som bruker eksempelvis mennesker som en del av sin forplantningsprosess og hvor mennesket dør i løpet av prosessen – som de velkjente monstrene fra *Alien* pentologien.

Et beslektet forhold er individers ansvar for andres handlinger, eksempelvis for en katolsk prest i *V* som taler mot en uinnskrenket omfavning av de besøkende i sine prekener og derved inspirerer selvmordsbombere.

Andre menneskerettigheter

Slaveri illustreres i *Star Wars* episode I av trelleskapet som Shmi og Anakin Skywalker lever under på Tatooine. Her fremkommer det at føderale lover forbyr slaveri, men at disse ikke gjelder eller i det minste håndheves på denne planeten. *In Vitro*ene fra *Space: Above and Beyond* ble for sin del brukt til hardt og farlig kroppsarbeid, typisk i gruver, og i seriens univers er det blitt inngått internasjonale avtaler som forbyr tvangsarbeid for disse; nå må de i teorien samtykke i slikt arbeid.

Frihetsberøvelse er naturligvis også et tema som av og til inngår i handlingsforløpet. Eksempelvis i *Defying Gravity* hvor peruanske myndigheter gir Bertram Corporation myndighet til i nærheten av Nazca linjene å frihetsberøve individer så lenge de finner dette hensiktsmessig, noe som naturligvis berører grensen for hva en stat kan gi private myndighet til å gjøre uten selv å pådra seg ansvar for menneskerettighetsovertramp. Denne grensegangen ble det for øvrig ikke gjort noe større nummer av i serien.

I samme serie kommer også spenningen mellom taushetsplikt og ytringsfrihet til syne, hvor flere av rollefigurene slites mellom disse når journalister til stadighet fisker etter informasjon. Plikten til å bevare taushet, herunder også ved at plikten avgis under ed og skriftlig, anvendes i 2001 for å hindre allmenheten i å få kjennskap om funnet av en flere millioner år gammel utenomjordisk artefakt som var begravet på månen og som beviser eksistensen av utenomjordisk intelligens.

Tilsvarende gjøres det i *Defying Gravity* et poeng av nødvendigheten av å utføre ordrer selv om ordren medfører andre ubehag eller tap. Den nærmere drillingen i ordreførelse synes ikke å ta høyde for behovet for å klarlegge om det foreligger en gyldig ordre, men drillingen synes da heller ikke å frita karakterene fra vanskelighetene ved å måtte ta selvstendige valg når problematiske situasjoner oppstår.

Også i forbindelse med retten til religionsfrihet gir sci-fi mange eksempler på overtramp. Felles for *Ori (SG-1)* og *Necromongers (Chronicles of Riddick)* er deres korstog gjennom galaksene hvor de nedkjempede folkeslagene får valget mellom å konvertere eller dø.

Våpensystemer og føring av strid

Internasjonal rett tar utgangspunkt i et terrasentrisk verdensbilde og grovt sett kan man vel si at så snart mennesket ser mulighet til å ta noe i bruk, kommer det også trekkende med rettslige reguleringer av adferden. Siden vi bare i mindre grad har tatt universet i bruk er da også den rettslige reguleringen av denne nokså mangelfull – få avtaleparter og uvisshet om eksistensen og rekkevidden av sedvaneretten. Foruten det opplagte – at eventuelt liv der ut neppe vil føle seg bundet av våre rettslige føringer i sitt virke utenfor vår planet (kanskje ikke en gang på denne) – er nok det rettslige regimet vi har snekret sammen for verdensrommet noe optimistisk. Eksempelvis demilitariseres i noen grad verdensrommet av Konvensjonen om utnyttelse og bruk av verdensrommet, inkludert

månen og andre himmellegemer fra 1967 artikkel IV, og Konvensjonen om månen og andre himmellegemer fra 1979 artikkel 3. Dette er imidlertid bare en delvis demilitarisering, plassering av andre våpensystemer enn masseødeleggelsesvåpen på romfartøy er ikke forbudt, på tross av hva diskusjonene i parodi-varianten av FNs Sikkerhetsråd i Iron Sky måtte gi inntrykk av. Dette er vel og bra, men er vel også et tegn på at få, om overhode noen, stater fortsatt er i stand til å ta i bruk verdensrommet på det aktuelle viset. Intet er vel bedre enn om vi i verdensrommet lykkes med det fredsprosjektet som vi hittil ikke har kommet veldig langt med her på kloden, men jeg tror nok at vi vil komme til å måtte kurskorrigere. Antageligvis vil det begynne med bruk av våpensystemer for å uskadeliggjøre naturlige eller menneskeskapte (romsøppel) farer mot satellitter, rombaser i bane rundt jorden eller på månens overfalte. Deretter er skrittet nokså lite til å utstyre undersøkelsesfartøy og baser med slikt til egen beskyttelse. Og så er vi i gang. Kanskje er det likevel realistisk med et forbud mot våpensystemer av typen Death Star fra Star Wars eller mass drivers fra Babylon 5. Det er i det minste lov å håpe.

Mange av science fiction seriene og filmene problematiserer naturligvis, direkte eller indirekte, reglene for hvem som kan føre væpnede konflikter og hvordan slike i så fall skal føres. I Space: Above and Beyond finner eksemplvis det syntetiske mennesket Elroy grunn til å minne sine fangetakere om torturforbudet i Ho Chi Minh City Convention, Declarations relating to Artificial Intelligence Prisoners of War artikkel 2, 2. avsnitt fra 2053. I samme serie ser man også at sanitetsfartøy ikke nødvendigvis gis noe spesielt vern, samtidig som slike også deltar i kamphandlingene – riktignok i noe som kan anses som nødverge. Avatar tar for sin del for seg bl.a. private aktører som beslutter bruk av væpnet makt (RDA corporation), bruken av "leiesoldater" (ex-marines som yter sikkerhetstjenester i RDAs Sec-Ops), giftvåpen (brukt av Na'vi) og gassvåpen (brukt av RDA). Biologiske våpen synes for øvrig å kunne brukes etter ordre fra presidenten i Battlestar Galactica universet. I tredje sesong av denne serien planlegges drap av noen tilfangetatte cyloner som bærer en dødelig sykdom. Dette slik at de vil kunne infisere cylonsamfunnet og ta livet av dette dersom de reinkarneres. Innsigelser basert på at dette er folkemord preller av menneskehetens ledere siden de ikke anerkjenner cylonene som mennesker. At det skulle eksistere noe forbud mot å ta livet av fanger synliggjøres ikke, antageligvis siden cylonene heller ikke regnes som skikkelige fanger.

I tiende og siste sesong av SG-1 anvendes for øvrig et våpen som dematerialiserer enhver livsform i våpenets store virkeradius, noe som naturligvis er problematisk i forhold til nødvendigheten av å skille mellom de som deltar i striden og sivile som ikke gjør, hvor kun de førstnevnte kan gjøres til gjenstand for angrep. Våpenet, lokalisert på planeten Dakara, benyttes bl.a. til å utslette hele befolkningen på en planet hvor fienden har fått fotfeste og er på vei til å mobilisere tropper for ytterligere erobringer. Tilsvarende medfører et bombardement i Space: Above and Beyond hvor det ikke synes å skilles mellom sivile og militære mål til at en tilfangetatt pilot under tortur "innrømmer" å ha gjort seg skyldig i krigsforbrytelser. I Total Recall (2012) gis for øvrig ordre om å anse befolkningen i en koloni som fiendtlige slik at alle kan nedkjempes, noe som også ville ha vært i strid med det grunnleggende prinsippet i krigens folkerett om å skille mellom oridnære sivile på den ene siden, og militære og sivile som deltar aktivt i kampen på den andre siden.

En annen type våpen som ville stride mot dagens regulering er immolation pistolen fra *V* som ved treff i organisk materiale disintegrerer målet. Følgelig er våpenet garantert dødelig, selv ikke perifere treff i kroppen vil nøye seg med skadefølge. Tilsvarende gjelder også selvmordspillen fra samme serie, dersom pillen anvendes som et våpen på andre enn vedkommende selv. Slike antipersonellhåndvåpen vil nok kunne stride mot forbudet mot overflødig skade.

Robot laws

En slik vandring gjennom likt og ulikt innen sci-fi og jus bør også inkludere en omtale av den russisk-amerikanske forfatteren og professoren Issac Asimov som skrev mangt om sci-fi og som vel er mest kjent for Foundation sagaen. I en annen saga (robot sagen) innførte han De tre lovene for roboter som forhindrer at slike skader mennesker, sikrer at de utfører det de blir beordret (så langt dette ikke fører til skade på mennesker), og at de ivaretar egen eksistens så fremt dette ikke kolliderer med reglene nevnt foran. Naturlig nok nevnes disse lovene i sci-fi serier: Den arrogante roboten Crichton i annen sesong av Buck Rogers, som for øvrig har sine tvil om en så perfekt skapning som han selv kunne ha blitt skapt av mennesker, viser til at selv han er bundet av disse reglene. I denne serien heter endog admiralen på skipet Searcher hvor Crichton befinner seg Asimov.

Kanskje kan dette utgjøre grunnlaget for et eget rettslig regime for slike skapninger som ikke vil nyte vern etter menneskerettighetene. Ett sentralt spørsmål blir for øvrig hvor grensen skal gå mellom roboter av typen som kan eies av mennesker, og roboter med en høyere form for intelligens og refleksjonsevne rundt egen eksistens hvor et eierforhold vil ligne på slaveri.

Avslutning

Rettslige dimensjoner gjør seg gjeldende nær sagt overalt hvor menneskelig aktivitet finner sted, og sci-fi eger seg godt som arena for å synliggjøre kritiske synspunkter på endringer av rettens prosessuelle eller materielle innhold; hvordan retten kanskje instrumentaliseres av en elite for å oppnå mål som heller ganger dem enn det brede lag av befolkningen. Dermed er det heller ikke overraskende at jurister også har sett nærmere på de rettslige eksperimentene som tidvis melder seg i sjangeren. I så hensende bør en bok som kom ut i 2004 på University of North Texas Press særlig fremheves: Robert. H. Chaires og Bradley Chilton (redaktører) *Star Trek Visions of Law and Justice*. Som en av de mest kjente seriene i sjangeren har da også Star Trek gjort seg gjeldende i rettspraksis fra California. I dommen fra 6. mai 2013 i saken *Ingenuity 13 LLC v. John Doe* slakter dommer Otis D. Wright II saksøkeren verbalt. Dommen begynner med et sitat fra *Star Trek II: The Wrath of Khan*. Enda mer sigende er et avsnitt mot slutten av dommen: "... though Plaintiffs boldly probe the outskirts of law, the only enterprise they resemble is RICO [pengeutpressing o.l.]. The federal agency eleven decks up is familiar with their prime directive and will gladly refit them for their next voyage. The Court will refer this matter to the United States Attorney for the Central District of California." Live long and prosper.